

AİHM KARARLARI IŞIĞINDA İNSANLIK DIŞI MUAMELELER VE SİVİL TOPLUM

Kasım ESEN *

ÖZ

Günümüzde toplumsal sorunları çözmeyi hedefleyen devlet merkezli düşünce sisteminin küreselleşme ile birlikte aşıldığı, yaşanan sorunların üstesinden gelmede yeni çözümlere ihtiyaç olduğu ve bu çözüm yollarından birinin de sivil toplum örgütlerinin olduğu tespit edilmiştir. Toplumsal sorunlardan biri olan insanlık dışı muamele sivil toplum kuruluşlarının mücadele ettiği bir alan olmuştur. İşkence ve kötü muameleyi önlemek ve mağdura maddi ve manevi destekte bulunmak adına birlik ve dayanışma içerisinde çalışan sivil toplum kuruluşları ortak bir akılla çözümler üretebilmektedir. Türkiye’de insan hakları temelli çalışan birçok sivil toplum kuruluşu mevcuttur. Demokratik bir sistemin ilerlemesi sivil toplumun gelişmesiyle bağlantılı olduğu kadar devletin de demokratikleşmesine bağlıdır. Devlet yapısı gereği, bürokratik-merkezi-otoriter bir yapı teşkil etmektedir. Bu yüzden, işkence ile mücadele gibi çözüm arayışlarında asıl belirleyici katkılar sivil toplum kuruluşlarından gelmektedir. Sonuç olarak, işkence ile mücadelede gerçek bir başarı elde etmek için devletin tüm güçleri dayanışma ve gönül birliği içerisinde bulunmak zorundadır. Yasama, yürütme, yargı, sivil toplum kuruluşları, insan hakları savunucuları ve medya bu dayanışma içerisinde yer alırsa, ortak bir çözüme ulaşma süreci kolaylaşacaktır.

Anahtar Kelimeler: Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, İşkence ve Kötü Muamele, Sivil Toplum Kuruluşları, İşkence Sayılan Fiiller, Sorumluluk ve Devlet.

LIGHT OF DECISIONS OF THE COURT OF INHUMAN TREATMENT AND CIVIL SOCIETY

ABSTRACT

Contemporarily, state-based thinking system which is focused on solving social problems has been changed with the globalization, it's discovered that

* Vali, kasimesen@mynet.com

new solutions are needed to overcome this social problems and it's analyzed that one of the solution is the non-governmental organizations. Non-governmental organizations are always fighting against inhuman treatment. All government systems and nongovernmental organizations try to combat in a common sense on behalf of the prevention of torture and inhuman treatment and providing support to victim. There are many nongovernmental organizations which are focused on human rights and torture issues in Turkey. Developing a democratic system is quite related with the development of nongovernmental organizations and democratization of the state. State with its structures is supposed to be a bureaucratic-centralized. Thus, the real determinant factor against combatting the torture and inhuman treatment derives from nongovernmental organizations. As a result of this, for having the real success to prevent torture and inhuman treatment all the powers of the state must be cooperated and in alliance. If legislation, propulsion, judgment, non-governmental organizations, the defenders of human rights and media exists in this alliance it is going to be easier to success the period of common solution.

Keywords: *European Court of Human Rights, Torture and Inhuman Treatment, Nongovernmental Organizations, Torture Actions, Responsibility and State.*

GİRİŞ

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'ne göre işkence ve insanlık dışı ya da onur kırıcı ceza ve muamelelere karşı bir devletin tavrı, devletin demokratik yapısını yansıtır. Bir diğer ifadeyle, devletler meşruiyetini insan onurundan alırlar. İnsanlık dışı muameleye karşı, hukuk kurallarına ya da genel olarak insan haklarına hayat için değil, fakat onurlu bir hayat için ihtiyaç duyulur (Donnelly, 1995; 27). Bu bağlamda, Uluslararası İnsan Hakları belgelerinde ifade edildiği gibi insan hakları insanın özündeki onurdan kaynaklanır. İnsan hakları ihlalleri (işkence, insanlık dışı muamele) bir kimsenin insanlığını yok saymaktadır. İşkence ve insanlık dışı kötü muamele insanlığa yönelik en ağır saldırdır. Çeşitli uluslararası sözleşmeler ve devletlerin iç hukuklarında yasaklanmış ve hakkında ağır cezalar verilen bir insanlık suçu olan işkence ile ilgili Türkiye

Anayasası başta olmak üzere Türk Ceza Kanunu'nda da gerekli düzenlemeler mevcuttur. Örneğin, Türkiye Cumhuriyeti Anayasası madde 17'de "Kimseye işkence ve eziyet yapılamaz; kimse insan haysiyetiyle bağdaşmayan bir cezaya veya muameleye tabi tutulamaz şeklindeki düzenlemeyle işkence yasağı güvence altına alınmış olup Türk Ceza Kanunu madde 94 ve 95'teki düzenlemelerle işkence bir suç sayılmıştır. Ayrıca Ceza Muhakemesi Kanunu madde 148'deki düzenlemeye göre işkence, yasak sorgu sayılmıştır. CMK m.148 sadece işkenceyi önlemek adına kabul edilen bir düzenleme olmayıp burada korunmak istenen başka haklar da vardır. Başta, işkence olmak üzere diğer insanlık dışı davranışlarda insanların onurunu koruma ve hakikat aranırken insanın kişilik haklarından ödün verilmemesini garanti altına almayı da amaçlar.

Devletin bu tür sözleşmelere taraf olmasına ve işkence karşısında birçok hukuk kuralını uygulamasına ek olarak, vatandaşların bir birey olarak haklarını arayabilmelerinin önündeki engelleri kaldırmalarına yardımcı olan ve işkence başta olmak üzere diğer insanlık dışı muamelelere maruz kalanların başvuracağı kurumlar çoğaltılmalıdır. Burada sivil toplum kuruluşlarına büyük bir sorumluluk ve görev düşmektedir. İnsanın ve insan onurunun yüce bir değer olduğu ve oluşan hak ihlallerinde devlet- sivil toplum kuruluşları ve insanların dayanışma içinde olması gerektiği unutulmamalıdır.

Türkiye için de insan hakları meselesi şeref ve haysiyet meselesidir. Türkiye, Avrupa Birliği üyeliği için yapılan hazırlıklarda ve iyileştirme sürecinde insan hakları alanında birçok iyileştirmeler yapmış ve özellikle 2000'li yıllarda yenilikler getirmiştir. Buna karşın, terör örgütü amacına ulaşabilmek adına Türkiye'de yaygın ve ağır insan hakları ihlalleri olduğu gerekçesiyle Birleşmiş Milletlerden destek alma umutlu ve uluslararası güçlerin askeri müdahalesine yönelik stratejiler geliştirmiştir. Bu amaçla, KCK sistemini kurmuştur. KCK sözleşmesine göre her Kürt vatandaşımız KCK yurttaşı olup yemin etmek zorundadır ve KCK'nın bir alt birimine üye olmakla yükümlüdür. Bölge vatandaşlarının çoğunu üye yapmak üzere kurulan yapı, bunu başarırca uluslararası hukuka göre terör örgütü sayılamaz. Örgüt, yaptığı eylemleri, özgürlük mücadelesi kisvesi ve güvenlik güçleri ile halkı karşı karşıya getirdiği provokasyonlarla meşru kılmaya çalışmaktadır. Örgüt bölge halkının tamamını

örgütleyebilirse devlet kurumlarını fiilen işlevsiz kılmak suretiyle oluşacak kargaşa ortamında uluslararası güçlere davetiye çıkaracaktır. İnsanlık dışı muamelelerin yaygınlık kazanması halinde 2015 yılında 1915 tehcir olayının 100. yılı sebebiyle dünyada başlatılması düşünülen büyük kampanyanın estireceği Türkiye aleyhtarı atmosferde altın vuruş yapma arzusunda. İşte böyle bir durumda insanlık dışı muameleleri ve bu suçlarla sivil toplum odaklı mücadele edilirse sonuç alınabileceğini göstermek amaçlı olarak işbu uzun makale kaleme alınmıştır. Bu yazıda öncelikle uluslararası belgelerde işkence kavramını ele alınıp işkence konusu geniş boyutta ele alınıp hükümet dışı aktörlerin, işkence ve insanlık dışı ve küçültücü muamele ve cezalardan sorumlu tutulması ve devletin sorumluluğu gibi hassas noktalar irdelenmiştir.

1. İNSAN HAKLARI BAĞLAMINDA İŞKENCE

İşkence kavram olarak Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 3. maddesinde yer almıştır. Bu madde "*İşkence Yasası*" başlıklı olup "*Hiç kimse işkenceye, insanlık dışı ya da onur kırıcı ceza veya işlemlere tabi tutulamaz*" hükmünü içerir. İşkencenin tanımı AİHS' DE tam olarak yapılmamıştır. İşkence ile ilgili tanım, İşkenceye ve Diğer Zalimane Gayriinsanî veya Küçültücü Muamele veya Cezaya Karşı Birleşmiş Milletler Sözleşmesi'nde bulunmaktadır. Bu sözleşme, 10 Aralık 1984'de kabul edilmiş olup 26 Aralık 1987'de yürürlüğe girmiştir. Türkiye ise bu sözleşmeyi 24 Ağustos 1987'de kabul etmiştir.

Sözleşmenin 1. Maddesi'nde "işkence" terimi, bir şahsa veya bir üçüncü şahsa, bu şahsın veya üçüncü şahsın işlediği veya işlediğinden şüphe edilen bir fiil sebebiyle, cezalandırmak amacıyla bilgi veya itiraf elde etmek için veya ayırım gözetken herhangi bir sebep dolayısıyla bir kamu görevlisinin veya bu sıfatla hareket eden bir başka şahsın teşviki veya rızası veya muvafakatiyle uygulanan fiziki veya manevi ağır acı veya ıstırap veren bir fiil olarak tanımlanmıştır.

İşkenceyi karakterize eden ve fena muamelenin diğer biçimlerinden ayırt eden duyulan ıstırapın ağırlık derecesidir. Bu nedenle de, bu kelime fena muamelenin objektif olarak en ciddi biçimleri içindir. Bir fiilin veya cezanın işkence olup olmadığını anlamak için üç soru sorulur:

-Ne yapıldı? Kasıtlı olarak ağır ve fiziksel ya da zihinsel acı veya ıstırap verildi cevabı veriliyor ise işkence ya da önemli ölçüde zihinsel ya da fiziksel acı veya ıstırap oluşturuldu ise işkence dışındaki fena muamele söz konusudur.

-Kim yaptı? Devlet yetkilileri bu ıstırapı ya kendileri vermiş olabilirler veya durumdan haberdardır ya da bilmek zorunda olmalarına rağmen önüne geçmeye çalışmamışlardır.

-Niçin yapıldı? Bilgi almak, cezalandırmak ya da korkutmak gibi belli bir amaçla ıstırap verildi ise işkence söz konusudur. (Giffard, 2001;46-47)

1.1. İşkence Sayılan Fiiller

Aisling Reidy tarafından işkence hakkında AİHS'nin 3. Maddesinin uygulanmasına ilişkin olarak hazırlanan kılavuza göre; AİHM kararlarına dayanarak aşağıdaki analiz yapılmaktadır (Reidy, 2007; 13). Gerek tek başına gerekse diğer türden muamelelerle bir araya gelerek işkenceye yol açtığı saptanan fena muamele türleri şunlardır:

a) Falaka, Filistin askısı, ağır kaba dayak, elektrik vermek, tecavüz, sahte infaz, canlı haldeyken gömülmek, organ keser gibi yapmak bunlardan başka üzerinde henüz uzlaşılmasa da uluslararası topluluğu ciddi bir şekilde kaygılandıran açıkça işkence düzeyine ulaşmamış pek çok gri alan söz konusudur.

b) Yargı kararı olarak uygulanan bedensel ceza (Bilhassa silahlı kuvvetlerde komutan emriyle verilen bedensel cezalar gibi)-Ölüm cezasının belli biçimleri ve ölüm bekleyişi olgusu,

c) Hücre hapsi-Belli bazı kötü cezaevi koşulları (özellikle de kombine bir şekilde bulduklarında)-Yakın akrabalar üzerinde yarattığı etkilerde dâhil olmak üzere insanların kaybolması,

d) Bir yetişkin üzerinde uygulandığında işkence olarak nitelendirilemeyecek olan muamelenin çocuğa uygulanması.

1.1.1. AİHM' ne Göre İşkence Sayılan Fiiller

- Filistin Askısı: Kolları sırta bağlı olarak havada asılı tutma (Aksoy-Türkiye davası),

- Şiddetli Dayak (Selmouni Fransa'ya karşı, Dikme Türkiye'ye karşı),
- Şiddetli dayakla birlikte tıbben tedaviden yoksun bırakma (İlhan Türkiye'ye karşı),
- Tecavüz (Aydın Türkiye'ye karşı),
- Elektrik şoku uygulaması (Akoç Türkiye'ye karşı),
- Falaka/ Falanga (Salman Türkiye'ye karşı, Yunan davası).

İnsanlık dışı muameleler taammüt içerir, kesintisiz olarak saatler boyunca uygulanır, bedensel yaralanmaya, yoğun bedensel ve ruhsal eziyete yol açar. İnsanlık dışı muamelede alıkonulan kişiler şiddetli kötü muameleyle maruz kalmakla birlikte bu muamelenin yoğunluğu, işkence olarak adlandırmak için yeterli düzeyde değildir. İnsanlık dışı muameleyle çoğunlukla gözaltı koşullarında rastlanır. İnsanlık dışı muamele gözaltı koşullarının dışında da, kasıtlı ve acımasız bir davranış olarak karşımıza çıkar.

Bir fiilin işkence olup olmadığının anlaşılması için, insanlık dışı veya küçük düşürücü muamele veya cezanın ne olduğunun ve ayrıca ağır kasıt halinin bilinmesi önem arz eder. AİHM muamele ve cezayı işkence olarak belirleyen unsurları saymışsa da bu kavramın tam olarak ne anlama geldiğini tanımlamamıştır. Yukarıda da belirtildiği gibi sözleşme, Birleşmiş Milletler İşkenceyi Önleme Sözleşmesi'ne atıf yapmıştır (Akoç-Türkiye, 10 Ekim 2000). Bu tanımdan, işkencenin ana unsurları olarak şu üç hususu belirtmek gerekir;

- Şiddetli fiziki veya manevi (ruhsal) acı veya ıstırap uygulanması,
- Acının kasıtlı ve şuurlu olarak uygulanması (kamu görevlilerinin rızası veya onayı ile yapımı),
- Bilgi almak cezalandırmak, korkutmak ve sindirmek gibi belirli amacın takibi.

Şiddetli manevi acı ve ıstırapın ne olduğunu objektif olarak belirlemek zordur. Bu durum kişiden kişiye değişkenlik arz eder. Dolayısıyla, hangi olayda işkence olduğu hususunda yapılacak incelemede sübjektif unsurlara da bakmak gerekir. İşkence sayılan fiili anlamak için acı ve ıstırap veren eylemlerin, hal ve tavırların yoğunluğunu, ağır kasıt halini ve amacını tespit etmek gerekir.

İşkence ile insanlık dışı ve küçük düşürücü muamele ile ceza arasındaki ayrımı belirleme de yapılan manevi eziyetin yoğunluğundaki fark temeline bakmak gerekir. Yapılan eziyetin şiddeti ve yoğunluğunu tespit için şu dört unsur önemlidir: süre, fiziksel ve ruhsal etkiler, mağdurun cinsiyeti, yaşı ve sağlık durumu, muamelenin uygulanış şekli ve yöntemi.

Bu ölçütlerin mağdurun cinsiyeti, yaşı ve sağlık durumu gibi subjektif unsurları belli bir muamelenin yoğunluğunun değerlendirilmesi açısından önemi vardır. Subjektif faktörler minimum seviyede tutulmalıdır. AİHM'nin, Seloumi- Fransa'ya karşı 28 Temmuz 1998 tarihli kararında; kişinin beden yapısının güçlü ya da zayıf olduğuna, kadın veya erkek olmasına bakılmaksızın objektif ölçülerde yeterli maddi ve manevi acı veren fiiller, hal ve tavırlar işkence olarak kabul edilmektedir (Reidy, 2007; 18). AİHM bu davada kabul ettiği ölçütle bu davada ileri sürülen fiillerin yalnız şiddet içermekle kalmadığını fiziksel gücü ne olursa olsun herkes için iğrenç ve küçük düşürücü olduğunu tespit etmiştir.

1.2. İşkencenin Failleri

İşkenceye konu olan muamele, yetkili otoritenin bir temsilcisi tarafından ya da onun onayıyla yapılmış olmalıdır. Bu, herhangi bir devlet görevlisinin işkence ya da fena muameleyle potansiyel olarak iştirak edebileceğine işaret eder. Böyle olmakla birlikte, bir soruşturmada bilgi elde etmek ya da giderek daha çok görüldüğü gibi bir ayaklanma ya da kargaşa karşısında bir bütün olarak topluma gözdağı vermek gibi genel amaçları göz önüne alındığında, işkencenin başlıca aktörlerinin ceza soruşturma sürecinde yer alan görevliler ve devletin güvenliğinden sorumlu memurlar olduğunu saptamak hiç de şartıcı değildir.

Bu nedenle, işkence ve diğer fena muamele türlerine iştirak etmesi muhtemel kişiler şunlardır: Polis-Jandarma-Sahil Güvenlik-Ordu mensupları-İstihbarat Birimleri-Özel kolluk, Orman, Çevre, Gümrük Kollukları, Belediye Zabıtası, Köy Korucuları, Kır bekçileri, devlet güçleriyle bağlantılı olarak hareket eden paramiliter güçler,-Devlet kontrollü çeteler, örgütler, kontrgerilla güçleri vs.

Ama aynı zamanda şunlar da olabilir: hapisane görevlileri, ölüm mangaları, herhangi bir devlet yetkilisi, sağlık mesleği mensupları, doktorlar, psikiyatristler, kamu görevlilerinin talimatıyla ya da muvafakatle hareket eden mahpuslar, itirafçılar...

Ayrıca, işkence genellikle silahlı çatışmalar sırasında ve özellikle de iktidardaki güçlere karşı ülkenin belli bölümlerini elinde bulunduran muhalif grupların iştirak ettiği iç çatışmalar sırasında meydana gelmektedir. Bu durumlarda, fena muamele muhalif güçler ve genel nüfus tarafından da uygulanabilir(Giffard, 2001;47).

1.3. Alıkoyma Süreci

Özgürlüğünden yoksun olarak tutulan kişilerle ilgili herhangi bir kötü muamele yapılıp yapılmadığının değerlendirilmesinde hareket noktası, alıkonulan kişiye kaba kuvvet kullanılıp kullanılmadığının belirlenmesidir. Alıkonulan kişinin kendi davranışı nedeniyle gerekli olmadığı sürece, kaba kuvvet uygulamasının üçüncü maddede belirtilen hakkın ihlali anlamına geleceğidir (AİHM, Ribitsch- Avusturya'ya karşı 4 Aralık 1995 tarihli karar).

1.4. Tutuklama ve Sorgulama Süreci

Bu konuda potansiyel ihlaller, alıkonmanın her aşamasında yani bir kişinin genelde polis ve askeri kolluk tarafından tutuklanma veya yakalanma yoluyla alıkonulduğu andan gözaltından çıktığı ana kadarki aşamalarda oluşmaktadır(Reidy,2007;23)

İşkence vakalarında ihlaller daha ziyade tutuklamanın ilk aşamalarında sorgulama veya ifade alma sırasında cereyan etmektedir. Kötü muamelenin bilgi almak veya itirafa zorlamak amacıyla uygulandığı işkence vakalarında ihlaller daha ziyade tutuklamanın ilk aşamalarında sorgulama ve ifade alma sürecinde cereyan etmektedir(Reidy, 2007; 27).

Şayet, alıkoyma sürecinde alıkonulan kişinin kendi seçeceği üçüncü bir tarafa duruma bildirme (aile ferdi, üçüncü kişi ve konsolosluk, arkadaş), avukata erişebilme hakkı, kendi seçeceği bir hekim tarafından tıbbi muayeneye tabii tutulma talep hakkı yok ise temel güvenceleri bulunmamaktadır ve bu sebeple de kötü muamele varsayılabilir. Özellikle, alıkoyma süreçlerinin ilk aşamalarında alıkoymayı uygulayan yetkililer, alıkonulan kişiye kimlerin erişebildiği ve belli bir zaman diliminde kişinin nerede olduğu gibi bilgileri alıkonulan her kişi için doğru olarak açıklayabilmelidir(Reidy, 2007; 25).

Soruşturma süreci tamamlandığında, nizami cezaevlerindeki mahkûmlar için işkence daha az sıklıkla gözlenmektedir. Fakat pek çok cezaevinin,

hükümlerinin yanı sıra, davaları devam eden tutukları da barındırdığı gözden kaçırılmamalıdır. Özellikle, cezaevinin güvenlik güçleri tarafından ya da onlarla sıkı bağlantılı olduğu bilinen gruplarca idare edilmesi durumunda, tutuklular için mevcut risk de bir kenara itilmemelidir. Tutuklular için riskin mutlaka kurum içinde olması gerekmez; risk, soruşturmayı yapan kişilerin gözetimine geri gönderilme ihtimalinde yatıyor olabilir(Giffard, 2001; 46-47)

2. İNSANLIK DIŞI VE KÜÇÜK DÜŞÜRÜCÜ MUAMELE

Aisling Reidy İşkencenin Yasaklanması isimli kılavuzunda İnsanlık dışı ve küçük düşürücü kavramını yeterli yoğunluk ve amaç unsuru taşımaması nedeniyle işkence sayılmayan kötü muamele olarak tarif etmektedir. (Reidy,2007;16)AİHM ise Yunan davasında verdiği kararla insanlık dışı kavramına uygulandığı ortama göre gerekçesi bulunmayan kasti olarak şiddetli, fiziksel veya ruhsal muamele olarak kabul etmektedir.

AİHM Nisan 1998 tarihli Selçuklu- Asker ve Türkiye'ye karşı davalarda başvurucuların evlerinin operasyon bölgesinde olmasından dolayı güvenlik güçlerince tahrip edilmesini ve kişilerin barınaksız kalması ve bu nedenle de sıkıntı ve eziyet içine düşmelerini insanlık dışı muamele olarak nitelemiştir.

2.1. Küçük Düşürücü Muamele

Küçük düşürücü muameleyle konu, fiil, hal ve tavırlar mağdurlarda korku, endişe, aşağılık duygusu, alçaltıcı hisler oluşturur. Küçük düşürücü muamelenin amacı mağdurun fiziksel ve moral direncini kırmaktır. Mağdurun iradesi, vicdan ve kanaatine aykırı olarak onu hareket etmeye yöneltti uygulamalardır.

Bir ceza veya muamelenin, küçük düşürücü olup olmadığını anlamak için sonucuna bakmak gerekmektedir. Küçük düşürücü muamelelerde sübjektiflik önemlidir. Mağdurun yaşı, cinsiyeti gibi izafi unsurlar bu bağlamda AİHM mağdurun başkalarının gözünün önünde olmasa bile kendi gözünde küçük düşürülmesinin yeterli olacağı görüşünü savunmuştur.

2.2. Küçük Düşürücü Muamele ve Ceza Kavramları

Cezalandırmanın başlı başına bir küçük düşürülme unsuru içerdiği ileri

sürülse de yargı yoluyla verilen cezanın genelde kaçınılmaz olarak içerdiği küçük düşürme unsuru nedeniyle üçüncü madde kapsamında “ küçük düşürücü olduğu iddia edilemez”.(Reidy, 2007;18)

Devletler mahkûmlara ne ceza verileceği konusunda belli bir takdir yetkisine sahiplerse de çocuklara akıl hastalarına vb. dayak cezası vermek hakları yoktur. Bilhassa okullarda, askerlikte dayak cezasının uygulanması küçük düşürücü muameledir. (Birleşik Krallık’a karşı, 8 Ekim 1991 tarihli karar). Aynı şekilde tıbbi tedaviye ilişkin dini inançlar ve ötenazi gibi konulara odaklanan güncel tartışmalarda bir kişinin belli bir tedaviyi kabul etmeye zorlanmasının insan haysiyetinin mutlak dokunulmazlığına müdahale olabileceği konusunda yoğun tartışmalar vardır(Reidy, 2007; 19)

2.3. Amaç ve Kasıt

Her işkence eylemi kasıt içerir. İşkence; bilgi almak, ceza vermek amacıyla yapılır.

Bilgi Almak Amacıyla:

Bilgi alma kavramı, oldukça geniş ve kapsamlı bir kavramdır. Suç veya sanıkla ilgili her türlü bilgi ve haber bu kavrama dâhildir. Örneğin, suç delillerini tespit etmek, suçun hazırlıklarını öğrenmek, suçun işleniş nedenini öğrenmek, sanığın nerede olduğunu veya nerede gizlendiğini öğrenmek, suçluyu tespit etmek veya yakalamak, suç hakkında bilgi edinmek ve benzeri nedenler, bilgi alma gayesine yöneliktir.

Suç İtiraf Ettirmek Amacıyla:

İşkence için kabul edilen sebeplerin önemli olanlarından biri şüphesiz, suçu ortaya çıkarmak ve gerçeği belirlemek maksadıyla kişiye ıstırap çektirmektir. Ağır işkence altında zanlıya suçu itiraf ettirmek yalnız gayri insani değil, aynı zamanda oldukça aldatıcı bir delildir.

Cezalandırmak Amacıyla:

Bir kimsenin işlemiş olması ihtimal dâhilinde olan suçların ortaya çıkarılması düşüncesi ile birlikte işkencenin bizzat cezalandırma aracı olarak görülmesi şeklinde de olabilir. Hakim bizzat suçluya işkence edilmesine veya hapisane sürecinde cezanın infaz edilmesi aşamasında veya ölüm cezasının uygulanmasından önce kitlelere ibret için suçluya işkence edildiği tarihte çok

vakidir. Fakat günümüzdeki genel eğilim, işkencenin cezalandırma aracı olarak görülmemesi şeklindedir.

Suç Ortağını Ortaya Çıkarmak Amacıyla:

Aslında işkencenin, gerçeğin keşfi için bir vasıta olamayacağı belli ve kesin iken, bununla bir de suç ortaklarını ortaya çıkarmak hiç mümkün olmaz. Çünkü ortakları bulmak da suç delillerini ortaya çıkarmak demek olacağından, işkence altında verilecek bilgilerin sağlıklı ve gerçekleri ortaya koyucu bir özelliğinin olacağı kabul edilemez bir durumdur. Üstelik ağır ıstırap altında kendini itham edebilen bir kimse, başkalarını daha kolay itham edebilir ve cezadan kurtulmak için suçu başkalarına rahatlıkla atabilir.

Gözdağı Vererek İtaate Zorlamak Amacıyla:

İşkenceye maruz kalan kimsenin, işkenceyi yapanlar tarafından gözü korkutulur ve böylece kendisinin kesin itaat etmesi sağlanır. Her türlü işkence vasıtasına başvurulur, muhatabın yapmayı planladığı eylemlerden vazgeçmesi veya yaptıklarını haber vermesi yoluna gidilir.

Tehdit Etmek Amacıyla:

Tehdidin amacı, işkence edilen kimseyi veya üçüncü bir şahsı belli bir davranışta bulunmaya sevk etmek ve zorlamaktır. Keza maznunun serbest iradesi dışında ve serbest kaldığı zaman yapmayacağı veya söylemeyeceği bir şeyi yaptırmak yahut söyletmek, işkence edenin iradesi doğrultusunda hareket etmesini temin etmek, tehdidin gayesini teşkil eder.

Ayrımcılık Yapmak Amacıyla:

İnsanlar arasında her türlü farklılık doğuracak tüm davranışlar ayrımcılıktır. İşkence eden kimseler din, mezhep, sınıf, ırk, bölge, millet, herhangi bir ideoloji, siyasi parti vs. gibi farklılıkları esas alarak sanığa ağır bir eziyette bulunuyorsa ayrımcılık yapmak suretiyle işkence ediyorlar demektir. (Aydın,1997;58-63)

Terörle Mücadele Amacıyla:

BM İşkencenin Önlenmesi Sözleşmesi'nin 15. Maddesi'ne göre taraf devletler işkence yapılarak alındığı tespit olunan ifadenin işkence yapmakla itham olunan kişi aleyhine delil olarak kullanılması hariç herhangi bir kovuşturma da delil olarak kabul edilmemesini sağlayacaktır.

Teröristlerin sorgulanması sırasında yetkililerin ne dereceye kadar güç kullanabilecekleri tartışmalı bir konudur. İşkence ve kötü muamele yasağı mutlak bir yasaktır ve hiçbir şart altında bu yönetime başvurulamaz. Bununla birlikte uygulamada farklılıklar yaşanmaktadır. Örneğin, İsrail bazı Filistinlilere orta şiddet uygulanmasına izin vermektedir. İsrail'in sıkça kullandığı yöntemlerden biri de sarsmadır. Bu yöntem, kişi gövdesinin üst kısmından ve boynunun kafasının sallanacağı şekilde öne ve arkaya doğru sarsılmaktadır. Bu yöntem, ciddi beyin hasarına yol açabilmekte, omuriliği zedelemekte, şüphelinin bilincini kaybetmesine ve kontrol edilemez şekilde kusmasına yol açabilmekte ve şiddetli baş ağrılarına sebep olabilmektedir.

3. ULUSLARARASI İNSANCIL HUKUK VE İŞKENCE

Silahlı çatışmalara ilişkin uluslararası hukuk, hem uluslararası boyuttaki hem de uluslararası boyutta olmayan devlet güçleri ile bir veya daha fazla muhalif gücün yer aldığı ya da sadece fraksiyonlara bölünmüş devlet dışı güçler arasında bir tek devletin sınırları içerisinde meydana gelen silahlı çatışmalara uygulanan bir hukuk türüdür. İnsancıl hukuk olarak da adlandırılmaktadır.

İnsancıl hukuk, taraflardan birinin elinde bulunan kişiye işkence, insanlık dışı ya da aşağılayıcı muamelede bulunmasını yasaklar. (1949 Cenevre Konvansiyonlarının 3. Maddesi) Bu maddeye göre, devlet dışı aktörler de işkence yapmamakla yükümlüdür.

İnsancıl hukukun, ihlal edilmesine ilişkin meseleleri ele alma yetkisiyle donatılmış bir daimi Uluslararası Ceza Mahkemesi 2002 yılında kurulmuştur.

UCM, soykırım suçları, insanlığa karşı işlenen suçlar, savaş suçlarına bakmakta olan uluslararası bir mahkemedir. Sivil nüfusa kasten yönelmiş yaygın ve sistematik saldırının bir parçası olduklarında, işkence ve fena muamele de bu kapsama dâhildir. Bu eylemlerin mutlaka, silahlı çatışmalar sırasında ortaya çıkması gerekmediği gibi devlet dışı bir örgüt tarafından meydana getirilmesi de mümkündür. Bu da daha geniş politika çerçevesinde devlet dışı yapılanmaların işkence yapmaları durumunda sorumlu tutulabileceği anlamına gelir.(Aydın, 1997;63)

AİHS'ne göre, taraf devletler AİHS'nin 1. Maddesi uyarınca herkese AİHS'de tanımlanan hak ve özgürlükleri sağlamakla yükümlüdür. Bu yükümlülük, 3.

Madde ile birleştirildiğinde devletin yetki alanları içinde bireylerin özel kişiler de dâhil olmak üzere hiç kimse tarafından işkence veya insanlık dışı veya küçük düşürücü muamele uygulamasına maruz kalmamalarını sağlayacak önlemleri almalarını gerektirir. (Aydın,1997;62-63)

4. SORUMLULUK

4.1. Hükümet Dışı Aktörlerin, İşkence ve İnsanlık Dışı ve Küçültücü Muamele ve Cezalardan Sorumlu Tutulması

İşkence de dâhil olmak üzere, pek çok insan hakları ihlali, siyasi huzursuzluk, gerginlik ve çatışmalar çerçevesinde ortaya çıkar. Sıklıkla, işkence faillerinin sadece devlet yetkilileri değil fakat devletle bağlantısı bulunmayan özel kişiler de olması söz konusudur. Hükümet dışı aktörlerin böyle bir durumda sorumlulukları var mıdır? Devletler iç hukuk aracılığıyla özel kişilerin eylemlerinden kendileri ilgilenmelidir. Ancak, insan hakları hukuku devletlerin bunu yapmama olasılığını da öngörmektedir. Örneğin, Kuzey Irak'ta PKK'nın yaptığı işkence insanlık dışı ve küçültücü muamelelerin Kuzey Irak hükümetince cezalandırılmamasıdır. Dolayısıyla, bir devlet sadece kendi eylemleri için değil fakat aynı zamanda ihmaller (işkence meydana gelmesini önleyici etkin tedbirler almama, failleri kovuşturmadaki yetersizlik, iddiaları soruşturmadaki yetersizlik) nedeniyle de sorumlu tutulabilir.(Aydın,1997;61)

İnsan hakları hukukunu uygulama sorumluluğu altındaki uluslararası kuruluşlar, prensip olarak hükümet dışı aktörlerin işkence edimine ilişkin muhtemel sorumluluğunu araştırma konusu yapmazlar. Bu kuruluşlar, işkence eyleminin meydana gelmesini önlemeye yönelik etkin tedbirleri almadığı için eylemin meydana geldiği ülkenin muhtemel sorumluluğunu inceleme konusu yapabilirler. Ayrıca bu kuruluşlar, bireyi, hükümet dışı aktörlerin mesela terör örgütlerinin elinde meydana gelebilecek olanla dâhil olmak üzere işkenceye uğrama riskinin bulunduğu bir ülkeye sınır dışı etme arzusundaki bir ülkenin muhtemel sorumluluğunu da inceleme konusu yapabilirler.

4.2. İnsanlığa Karşı İşlenen Suçlar Kapsamında Sorumluluk

İşkence, insanlığa karşı işlenen bir suçtur. Diğer suçlardan farkına evrensel bir bakış açısı getirmek gerekir. Uluslararası Ceza Mahkemesi'ni

kuran Roma Statüsü, 17 Temmuz 1998’de kabul edildiğinde insanlığa karşı suçlar ilk kez uluslararası bir antlaşmada tanımlanmış oldu.

Statü; insanlık suçlarını, sıradan suçlardan sahip olduğu yargılama yetkisinden dolayı üç biçimde ayırır. Birincisi, insanlığa karşı suçlar başlığı altında işlenen cinayet gibi suç oluşturan eylemlerdir ve “geniş ölçekli ve sistematik bir saldırının parçası olarak işlenmiş” olmak zorundadır. Bununla birlikte, buradaki saldırı kelimesi askeri bir saldırı anlamında algılanmamalıdır. Sınır dışı etmek ve zorla yerinden etmek gibi kanunları ve idari önlemleri de kapsayabilir.

İkincisi, eylemler “sivil bir nüfusa karşı yöneltilmek” zorundadır. İnsanlığa karşı suç düzeyine yükselmeyen tek başına, izole, ayrı ya da rastgele eylemler bu sıfatla kovuşturulamaz. Sivil nüfusun arasında çok az sayıdaki askerin varlığı, onları sivil karakterlerinden mahrum etmek için yeterli değildir.

Üçüncüsü, eylemler “bir devlet ya da organizasyonla ilgili politikaya” uygun bir şekilde gerçekleştirilmiş olmak zorundadır. Bu yüzden, suçlar bizzat devlet görevlileri ya da onların kontrolündeki kişilerin teşvik ettiği eylemler yoluyla ya da onların ittifakı veya rızasıyla işlenebilir, örneğin ölüm mangaları gibi. İnsanlığa karşı suçlar, aynı zamanda hükümetle hiçbir bağlantısı bulunmayan, asi gruplar ya da silahlı muhalif örgütler gibi organizasyonların politikalarına uygun olarak da işlenebilir.(Kurşun,2011;46)

4.3. Devletin Sorumluluğu

AİHS’nin 3. maddesi uyarınca, işkence olaylarında devletin pozitif sorumluluğu söz konusudur. Gerek kamu görevlilerinden gerekse özel kişilerden gelsin her türlü kötü muameleyi önleyici tedbirler ve cezalar, ceza kanunları ile getirilmeli etkili bir soruşturma uygulanmalıdır. (AİHM 04.09.2004 M.C Bulgaristan Kararı)

İşkence ile karşıt görüşlü kimselerin iradesi kırılarak yerleşik düzen korunmak istenmektedir. Bu bakımdan işkence yapanların önemli bir kısmı da söz konusu ideoloji çerçevesinde sosyal olarak eğitilmiş olan ve genelde otoriter bir politik sistemin maşası konumunda bulunan kimselerdir.

İşkence aslında zora dayalı sosyopolitik bir düzenin ifadesidir. Devlet işkencesi olarak da ifade edilen bu uygulama ulusal düzene tehdit teşkil

eden veyahut öyle algılanan durumlarda tepki olarak uygulanan ulusal bir politikanın parçası olarak devletin organlarının rızası veyahut hoşgörüsü ile uygulanan eylemler işkencedir. Çünkü işkence otoriteye karşı veya onun öğretisine muhalefet eden tüm düşünce ve eylemleri kısıtlamada ve baskı altında tutma da kendisini en geçerli, etkin yol olarak kabul ettirmiştir. Bu şekilde mağdurların iktidara göre farklı bir siyasi ya da dini kanaat taşımaları yeterlidir.(Tezcan, 2009;111)

İşkencenin olmaması için devlet sürekli olarak mevzuatını demokratikleşme yönü ile ayıklamaya tabii tutarak bütün ideolojilere karşı eşit mesafede olacak kurumsal yapısını dinamik tutmak zorundadır.

4.4. Sivil Toplum Örgütlerinin Sorumluluğu

İkinci Dünya Savaşı sonrası çoğulcu demokrasi kuramının geliştirdiği sivil toplum kavramı temel hak ve özgürlükler açısından devleti arka planda gözcü olarak tutmaktadır. Devletlerin insan hakları söz sahibi olduğu dönemin yerini ikinci dünya savaşından sonra ulus üstü güçlerin insan hakları kavramını belirlediği ve insan haklarıyla ilgili sorumluluklar edindiği döneme bırakmıştır. Birleşmiş Milletler, NATO gibi ulus üstü organizasyonlar insan haklarının korunmasını ve güçlendirilmesini gündemlerine almıştır. 20. yüzyılın sonlarına doğru, insan hakları bünyesindeki ilerlemeler hükümet dışı kuruluşlara da yansımıştır (NGO'). İnsan hakları gündeminde rol alan aktörlerin değişimi veya karşılıklı iletişimin güçlenmesi sonucu sivil toplum kuruluşları da insan hakları alanına yoğunlaşmışlardır.

Sivil toplum kavramını açıklamakla bu bölüme başlamak faydalı olacaktır. Türkiye'de 1980'ler de gündeme giren bu kavram devletten bağımsız örgütlenmelerdir. Gönüllü dernekler, sendikalar, meslek kuruluşları, kamuoyundan oluşan gruplar, temel hak ve özgürlüklere, gönüllülük esasına, sosyal yardımlaşma ve dayanışmaya dayalı organizasyonlardır. Sivil toplum, özgürlükçü ve çoğulcu demokrasinin temeli olarak görülebilir. Toplumdaki doğal liderler, kanaat önderleri ve bunların çevresinde oluşan belli bir misyona hizmet eden grup ve oluşumları bu kapsamda değerlendirmek gerekir.

Günümüzde, sivil toplum kuruluşları uluslararası alanda seslerini duyurmakta ve insan hakları savunuculuğunda giderek gelişen bir alana nüfuz etmektedirler. Türkiye'de insan hakları savunuculuğu yapan, gündemlerine

özellikle işkence ve işkence mağdurlarını ele alan, ihlalleri inceleyen, kamuoyuna duyuran birçok kuruluş vardır. Bu makalede de işkence alanında çalışmalar yapan sivil toplum örgütleri ele alınmış ve çalışmaları incelenmiştir. İçlerinde farklı görüşleri barındıran sivil toplum kuruluşları işkence konusunda kimi zaman birbirleriyle fikir alışverişi yaparak çalışmalar yürütmekte ve kimi zamanda birlikte kaygı duydukları meselelerle ilgili ortak çalışmalara adım atmaktadırlar.

Türkiye, sivil toplum örgütlerince insan hakları ihlallerinin incelenmesinde yapılan yasal düzenlemelerle, değişimlerle birlikte insan hakları alanında önemli gelişmeler kaydetmiştir. İnsan haklarının ve insani değerlerin geniş kitlelere hitap ederek korunmasıyla birlikte ihlallerin azalması için insan hakları savunucuları yeni çalışma alanlarına odaklanmakta ve araştırmalar yapmaktadırlar. İnsan hakları kuruluşlarının vermiş olduğu mücadele ile başta yaşam hakkı, kişi güvenliği hakkı, ifade özgürlüğü gibi temel haklarda yasal iyileştirmeler yapılmıştır.

Türkiye’de insan hakları kurumlarının kamuda oluşturulma çabaları 1990’lı yıllara dayanmaktadır. 1990 yılında TBMM içinde ilk kez Meclis İnsan Hakları İnceleme Komisyonu kurulmuştur. Fakat Meclis İnsan Hakları İnceleme Komisyonu yasama faaliyetlerinde diğer komisyonlar gibi bağlayıcı şekilde insan haklarına uygunluk denetimi yetkisine sahip değildir. Bu yüzden de, işlevi oldukça sınırlıdır. Diğer taraftan, kurulan sivil toplum kuruluşlarının hükümet politikalarını olumsuz yönde etkileyecek bir güç olduğu düşünüldüğünden resmi kurumlar ile STK’lar arasında güven tabanlı bir ilişki gerçekleşmemiştir.

1990’lı yıllarda, kamudaki insan hakları anlayışı ile insan hakları hareketini oluşturmaya çalışan STK’lar arasında insan hakları ihlalleri ağırlıkta olmak üzere çeşitli konularda anlaşmazlıklar olmuştur. Bunun sonucunda da, insan hakları ihlalleri ile mücadele edenler genel de muhalif olmakla suçlanmışlardır. İnsan hakları mücadelesinde, devlet ve insan hakları örgütleri sık sık karşı karşıya gelmektedir. Özellikle, devlet görevlilerinin gerçekleştirdiği ihlal vakalarında insan hakları örgütleri muhalif güç gibi görülmektedir. Ancak, bu mücadele ve savunuculuk insanların haklarının korunması ve sorumluluk alma adına yapılmaktadır.

1990’lı yılların sonunda İnsan Hakları Koordinatör Üst Kurulu, 2001

yılında Başbakanlığa bağlı İnsan Hakları Başkanlığı ve 81 il ve 831 ilçede insan hakları kurullarının oluşturulması devletin insan hakları ihlallerinde duyduğu kaygıyı ve çözüm isteğini göstermektedir. Bu kurulların temel görevi insan haklarını korumayı amaçlarken ihlalleri önlemek adına incelemeler yapmak, sonuçları yetkili makamlara bildirmek ve sivil toplumu bilgilendirmektir. Fakat eğer ihlali bir kurum gerçekleştirdiyse bunu inceleyen kurumla aynı statüde olmaları toplumda güvensizliğe yol açmıştır. Kamu otoritesinin insan haklarına yaklaşımı resmi yapıların engeline takılmaktaydı. Bu tür olaylar fark edildiği için, kamu kurumları içerisinde de hak ihlallerinin en çok gözlemlendiği kuruluşlarda insan hakları birimlerinin oluşturulması, standart bir yönetimin oluşturulması oldukça gerekliydi. Örneğin, uzun süredir insan hakları ihlalleri sıralamasında akla ilk gelen kurumlardan biri olarak görülen Jandarma Genel Komutanlığı içerisinde İnsan Haklarını İnceleme ve Değerlendirme Merkezi açılmıştır.

Akademik alanda da, üniversitelerde insan hakları birimlerinin açılması, üniversite öğrencilerine konferanslarla, yazılı ve görsel basınla bildirilerin dağıtılması insan hakları üzerine bir bilinç inşa etmekle katkıda bulunmuştur. Örneğin, TODAİE İnsan Hakları Merkezi bu konuda akademik yayınlar çıkarmakta, hem ulusal hem de uluslararası düzeyde çalışmalarına devam etmektedir. Hacettepe Üniversitesi, Bilgi Üniversitesi, Sabancı Üniversitesi, Ankara Üniversitesi bünyesinde de merkezlerin açılması ve insan hakları eğitiminin verilmesi de vurgulanmaya değerdir. Bu merkezler STK'lar ile insan hakları ve ihlalleri üzerine ortak akademik çalışmalar yürütmektedir. (Altıparmak, 2011;189)

Hukuk alanında da insan hakları adına faaliyetler yürütülmektedir. İnsan hakları mücadelesinde, işin hukuki yapısını bildikleri ve oldukça etkin bir role sahip oldukları için hukukçular insan hakları eğitiminde, araştırmalarında öne çıkmaktadırlar. Örneğin, Ankara Barosu İnsan Hakları Merkezi faaliyetlerine devam etmektedir. İzmir Barosu İnsan Hakları Hukuku ve Hukuk Araştırmaları Merkezi ile başta olmak üzere 2001 yılında İşkenceyi Önleme Kurulu kurulmuştur.

Son zamanlarda, Türkiye'de insan hakları üzerine, sivil toplumu bu konuda bilinçlendirmek ve onların haklarını savunmak adına birçok hak temelli

örgüt kurulmuştur. Görüşleri veya hitap ettiği kesim farklı olsa da birleştikleri insan hakları çatısı altındaki tematik konularda ortak akıl yürüterek ortak paydada yer almayı amaç edinmişlerdir. Sivil toplum kuruluşlarının işkence alanındaki çalışmaları yadsınamayacak kadar çoktur. STK'lar bir ülkede insan hakları ve ihlalleri konusuna sorumluluk ve gönüllük esasına dayalı çalışmalar yaptıkları için hak ihlaline uğramış insanları oldukça rahat anlarlar, tedavisini üstlenebilmektedirler. Resmi birimlere intikal etmeden önceki süreçlerde, resmi olmayan önleyici tedbirlerde rol alabilirler. Örneğin, cezaevleri koşulları ile ilgili raporlar hazırlarlar, diğer alıkonulma mekanizmalarını takip ederler. STK'lar yürütme organından bağımsız kuruluşlardır. STK'lar yasalar nezdinde cezaevi gibi alıkonulma mekânlarına tam erişim imkânına sahip değildirler. (Altıparmak, 2012;185) Bu yüzden de, yapılan araştırmaları hükümet yetkilileri diğer resmi kurumların raporlarından daha az ciddiye alabilir.

Sivil toplum kuruluşlarının insan hakları alanında yürüttükleri çalışmalar, hak arama girişimleri, kamuoyunu bilinçlendirme hareketleri insan hakları savunuculuğu olarak nitelendirilir. Türkiye'de insan hakları savunuculuğunda oldukça aktif olan sivil toplum kuruluşları vardır. İnsan hakları savunuculuğu kavramını açıklamak gerekirse; BM İnsan Hakları Yüksek Komiserliğince insan hakları savunucusu bireysel olarak ya da başkalarıyla birlikte insan haklarını yaygınlaştırmaya da korumak için hareket eden kişileri tanımlamak için kullanılan bir terimdir. (Altıparmak, 2012;189)

İnsan hakları savunucuları her şeyden önce yaptıkları faaliyetlerle ve eylemleriyle tanımlanırlar. Ayrıca insan hakları savunucuları hangi koşullarda çalıştıkları da tanımlanabilir. "İnsan hakları savunucusu" terimi İnsan Hakları Savunucuları Bildirgesi'nin 1988 yılında kabulünden bu yana giderek daha sık kullanılmaktadır.

TİHV: İnsan Hakları Derneği'nin 1989 yılında verdiği bir karar ile işkence görenlerin tedavisini ve rehabilitasyonu ile uğraşmak adına bir uzmanlık kurumu oluşturmaya karar vermiştir. Böylelikle, Türkiye İnsan Hakları Vakfı'nın kurulmasına karar verilir. Türkiye İnsan Hakları Vakfı, 1990 yılında kurulmuş olup hükümet dışı ve bağımsız bir kuruluştur. TİHV, çalışmalarını Türkiye Cumhuriyeti hükümetleri tarafından imzalanmış olsun ya da olmasın bütün uluslararası sözleşmelere dayanarak yürütmektedir. Genel merkezi

Ankara olan vakfın Adana, Diyarbakır, İstanbul ve İzmir’de temsilcilikleri bulunmaktadır. TİHV insan hak ve özgürlükleri konusunda dokümantasyon yapar, hangi sebeple olursa olsun işkence gören insanların fiziksel ve ruhsal tedavilerine, yakınlarının ruhsal tedavilerine yardımcı olma iddiasını taşır. İşkence gören insanın hak arama sürecine katkıda bulunur, söz konusu işkenceyi belgelemek üzere çalışmalar yürütür. İnsan hakları ihlallerine ve işkenceye karşı kamuoyunu bilgilendirmek adına eğitici çalışmalar düzenler ve bilimsel çalışmalar yürütür.

Üye tabanlı bir örgüt olmayan TİHV, işkence ile mücadelede bir uzmanlık kurumudur. Kötü muamele ve işkence başvurularını kabul eden mağdur ve yakınlarına psikolojik destek sunan kurum insan hakları alanında önemli çalışmalar yapmıştır. İşkence mağdurları kontrol edildikten sonra ayrıntılı bir sağlık raporu çıkarılmaktadır. TİHV’nın bir başka değerli yönü, İstanbul Protokolü’nün hazırlanmasında katkıda bulunmuştur.

İHOP¹: İnsan hakları mücadelesinin güçlenmesi ve bu sahada çalışan sivil toplum örgütlerinin anti demokratik eğilimlere, tehditlere karşı güçlü bir duruş sergilemesi ihtiyacının artması sonucu insan hakları savunuculuğunda sivil toplum örgütleri önem kazanmıştır. İnsan Hakları Ortak Platformu da bu ihtiyaç üzerine kurulmuştur. Hükümet dışı kuruluşların oluşturduğu bağımsız bir ortam olan İHOP’un hedefi Türkiye’de sivil toplumun karar alma süreçlerine etkin katıldığı, diyalog ortamının sürdürüldüğü, insan hak ve özgürlüklerine saygılı, hukuk üstünlüğünün hâkim olduğu katılımcı ve çoğulcu ortamın geliştirilmesine katkıda bulunmaktır. İHOP, insan hakları örgütlerinin kendi aralarında uzlaşılı halinde hareket etmesini, diyalogun güçlendirilmesini amaçlar. İHOP üyeleri, Uluslararası Af Örgütü Türkiye, Helsinki Yurttaşlar Derneği’dir.

Mazlum Der²: Üye tabanlı bir sistem dâhilinde çalışmaktadır. İnsan Hakları ve Mazlumlar için Dayanışma Derneği, 28 Ocak 1991 tarihinde

¹ İHOP, Kurumsal Yapısı, web adresi: http://www.ihop.org.tr/index.php?option=com_content&task=view&id=12&Itemid=26, erişim tarihi: 12.03.2012.

² Mazlumder, Biz Kimiz, web adresi: <http://www.mazlumder.org/main/pages/hakkimizda-biz-kimiz/65>, erişim tarihi: 12.03.2012.

kurulmuştur. Mazlum Der'in genel merkezi Ankara'da olup 22 tane farklı illerde temsilciliği bulunmaktadır. Diğer insan hakları örgütlerinden farklı olarak İslami kesimin sorunlarını kendine dert edinerek kurulmuş olsa da sonradan birçok alanda yaşanan insan hakları sorunlarıyla da ilgili olmuştur.

Devletlerin insan haklarını koruma adına başlattıkları müdahalelerde insan hakları devletler arasında bir baskı malzemesi haline gelmiştir, bu uğurda beliren bir çıkar elde etme amacı gelişmiştir. Adil, çifte standarttan uzak, insana odaklanan bir insan hakları anlayışının geliştirilmesi zorunluluk haline gelmiştir. Çünkü devlet kendi çıkarlarını önemserken insan hakları ihlalleri artan bir boyuta taşınmaktadır. Bu yüzden, devlet dışı insan hakları örgütlerine ihtiyaç duyulmaktadır. Devletler hukukunun üstünde olan, sınır tanımayan bir insan hakları mücadelesinin verimliliği sivil toplum kuruluşlarıyla artmaktadır. Sivil toplum kuruluşlarının siyaset üstü işbirlikleri ile dünyada olup biten her türlü ayrımcılık, kötü muamele ve işkence gibi insan hakları ihlallerine ilişkin olan biten her şey kamuoyuna tarafsız yansıtılmaktadır. Sivil toplum kuruluşları işkence gibi hak ihlallerini gündeme taşımaktadır. Kamuoyuna yansıyan başta işkence olmak üzere tüm insan hakları ihlalleri, sivil toplum kuruluşlarının işbirliği ile göz ardı edilememektedir.

Devletten, siyasi parti ve örgütlerden bağımsız çalışmalar yapan Mazlum Der, her türlü zulmün kaldırılması ve haksızlıkların son bulmasını hedefleyen bir kuruluştur. Ayrımcılık, işkence, aşağılama gibi tüm hak ihlallerinde mücadele vermenin önemine inanmaktadır. Çifte standartlı bir insan hakları mücadelesinde kendine bir yer belirlemiştir. Bu amaçlardan hareketle insan haklarını, insan onuruyla, adalet ilkeleriyle bağdaşmayacak surette sınırlayan sosyal, politik, ekonomik, kültürel, psikolojik ve fiili her türlü girişimi insan hakları ihlali ve zulüm olarak nitelendirmektedir. Hak ihlaline uğrayan insan için mazlum sıfatını kullanmakta ve mazlumların dini, etnik, kültürel, cinsel kimlik farklılıklarına bakmadan insan hakları savunuculuğunu yürütmeyi amaçlar.

Mazlum Der'in, insan hak ve özgürlüklerinin korunması ve geliştirilmesi adına her türlü yazılı, sesli ve görüntülü yayın faaliyetleri mevcuttur. Seminer, konferans, panel, açikoturum, bilgi şöleni ve yarışmalar düzenler, sergiler açar, film, video, tiyatro ve benzeri etkinliklerde bulunmaktadır. Uzmanlara

her türlü ilmi, dini, tarihi, sosyal, kültürel ve ekonomik araştırmalar, anketler, kamuoyu yoklamaları, telif eserler hazırlar veya tercüme yapar. Karşılık beklemeden, işkence mağduru kişilere ve yakınlarına maddi, manevi ve hukuki destekte bulunmaktır. Bu amaçla, yardım kampanyaları düzenler ve toplanan yardımları mağdurlara ulaştırır.

4.5. İnsanlığa Karşı İşlenen Suçlar Açısından Askeri Darbeler ve Sorumluluk

Askeri darbeler sırasında işlenen insanlığa karşı suç olup olmadığı her suç için ayrı ayrı incelenmelidir. Ancak bizzat darbenin insanlığa karşı olup olmadığı konusunda ilk belirleyici ölçüt darbenin insan hakları ile ilgili sözleşmeleri askıya alarak keyfi bir rejim kurup kurmadığıdır. Diğer ölçüt ise darbenin insanlığa karşı suçların işlenmesi için zemin hazırlayıp hazırladığıdır.

Askeri darbelerin önlenmesinden ve insan hakları ihlallerinden uluslararası toplum ve örgütler de sorumlu olup bu husus devletlerin iç sorunu olmaktan çıkmış, güçlü devletlerle uluslararası örgütlerin diğer ülke ve topluluklara gerektiğinde silahlı müdahalelerine imkân veren bir hüviyete bürünmüştür.

4.6. İşkence ve Kötü Muamelenin Önlenmesi İçin Kamuya Ait Bazı Yükümlülükler ve Sorumluluklar

Kolluk amirleri, işkencenin engellenmesine ilişkin güvencelerin etkin şekilde sağlanabilmesi için sürekli tetikte bulunmalı gereksiz kuvvete başvurarak itiraf almaya çalışmaları engellemelidirler.

Çalışma ortamı, işkencenin azaltılmasına yönelik olmalıdır. Kolluk amirleri, özgürlüğünden yoksun tutulan kişilerin usulüne uygun olarak kaydının yapılması, ne zaman nerede ve kimin tarafından gözaltına alındığı veya bir yerden başka bir yere sevk edilmediği gibi hususları da denetlemelidir. Özellikle gözaltı süresinin ilk aşamalarında avukata ve doktora erişim hakkının ve ailesiyle temas kurmasına izin verilip verilmediğinin, hiyerarşik olarak denetlemeler ise çıkacak aksaklıklardan sorumlu olacaklarını bilmeleri gerekir. (Delice,2010; 117)

Sorgu metotlarını sürekli gözden geçirmek

- İşkence yapılması halinde milli hukuka göre tazminat ödemek
- Zorla kaybolmalara izin vermemek ve gerekli önlemleri almak, cezalandırmak, mağdurlara derhal ve etkili tazminat vermek
- Resmen tanımlanan gözaltı merkezleri dışında gözaltı işlemlerine izin vermemek gözaltı merkezlerini internet sayfasında yayınlamak, şüphelilerin saliverilmeleri halinde bunu tutanakla tespit etmek, tutuklama yapan kamu görevlilerinin kimler olduğunu belirlemek, kaybolma konusunda bir iddiası şikâyeti olanın taleplerini ciddiyle incelemek.
- Olaya karışmış olanları tarafsız bir şekilde soruşturmak ve yargılamak ölen şahısların cesetlerini yeterli otopside sonra gömülmesini sağlamak, otopsiyi yapanların ve adli tıp teşkilatının bağımsız ve tarafsız olmasını sağlayan sistemi kurmak, sorumluları mutlaka yargı önüne çıkartmak
- İnfaz görevlileri, idari personel, adli askeri ve kolluk, tıp ve ilgili personelin yetiştirilmesinde işkence ve kötü muamele konusunda tam bilgi vermek ve eğitimlerini sağlamak
- İşkence sonucu elde edilen bilgilerin kararların kanıt olarak kullanılmaması için gerekli tedbiri almak
- Devlet hastanelerinde doktorlarca veya adli tabipçe yapılan muayeneler üstün körü olmamalıdır. Özellikle muayene raporunda yaraların sadece ayrıntılarını değil, yaraların meydana gelişleri ile ilgili açıklama ve ifadeleri doktor raporu ile örtüşmesi için gerekli ortamı hazırlamak, bilhassa gözaltı kayıplarında özenli davranmak
- Gözaltındaki bazı şüpheliler kamu görevlilerinin yüzüne tükürse bile görevlilerin profesyonelce hareket ederek öfkelerini kontrol edecek şekilde öfke kontrol eğitimi almalarını sağlamak, gözaltındakilere dipçikle vurmak geç hastaneye götürmek gibi ceza sayılabilecek eylemleri yapmamak için etkin sivil denetim ve gözetim sistemini kurmak
- Gözaltında bir ölüm meydana gelmiş ise ceset defnedilmeden önce profesyonelce renkli belirgin ve ayrıntılı fotoğraflarını çekmek, sıradan ve amatör fotoğraf çekenlere izin vermemek ve onları çalıştırmamak

- Gözaltına alındığında sağlıklı bir şahsın saliverildiğinde sağlığını yitirmiş bir şahsın durumu ile ilgili makul bir şüpheye yer bırakmayan ikna edici soruşturmayı yürütmek gözaltına alınan kişiler saliverildikten sonra kaybolma riskine karşı kişinin özel durumunu da dikkate alarak özel önlemler almak.

- İşkence insanlık dışı ve küçük düşürücü muamelelerle ilgili yürütülen soruşturmaların zaman aşımına uğraması devleti yükümlülükten kurtarmaz. Mevzuatın tamamı bu açıdan gözden geçirilmelidir.

Yetkililer, tutukluları gözetleme ve bu kişilerin intiharını önleme zorunluluğu çerçevesinde gözaltına alınan kişilerin yaşama hakkını koruma pozitif yükümlülüğünü ihmal etmemeleri intihar riskini ortadan kaldıracak makul önlemleri almalıdırlar. Fiziksel özgürlüğün her mahrumiyetinin niteliği nedeniyle tutuklu da psikolojik sarsıntıya yol açacağı unutulmamalı, tutukluluk rejimini tutukluların yaşamı için oluşacak riskleri önlemek amacıyla her yıl otomatik olarak Adalet Bakanlığı'nca bu konuda gerekli tarama yapılarak iyileştirici yasal ve idari tedbirler alınmalıdır.

Bir bireyin sağlıklı halde gözaltına alınıp fakat serbest bırakıldığında sağlığının bozulması halinde devlet bu duruma ilişkin bir açıklama getirmek ve iddialar özellikle sağlık raporu ile belgeleniyor ise mağdurun ileri sürdüğü hususların doğruluğundan şüphe oluşturacak kanıt sunmakla yükümlüdür.

Yaşam hakkının ihlallerinde aynı zamanda üçüncü maddenin de ihlali gündeme gelmektedir. AİHM, böyle bir durumda sadece güvenlik görevlilerin sadece güvenlik görevlilerinin hareketlerini değil aynı zamanda o sırada mevcut tüm şartları göz önüne alarak yaşam hakkından mahrum bırakan tüm durumları ayrıntılı şekilde incelemektedir. Ölüm olaylarında, Cumhuriyet Savcıları ve mülki makamların titiz olmaları yerel mahkemelerin ise böyle olaylarda kendi değerlendirmelerinden ziyade tüm delilleri incelemeleri, ikna edici unsurlara yer vermeleri gerekir. Valilerin ise kolluğun en üst sorumlusu ve amiri sıfatıyla o olaylarda kolluğa sahip çıkma duygusuyla hareket etme yerine bütün toplumu mülki amiri ve insan hakları konusunda da insanlığa hizmetle yükümlü olduklarını unutmamaları ve buna göre gereken tedbirleri almaları icap eder.

İşkence ile ilgili soruşturmalarda yetkililer bilhassa Cumhuriyet savcıları ve valiler resmi şikâyetle bulunmayı veya herhangi bir soruşturma

işleminin yürütülmesi sorumluluğunu almayı en yakın akrabasının inisiyatifine bırakmamalı durumun icap ettirdiği her türlü iş ve işlemi yerine getirmelidirler. Ayrıca, en yakın akrabalar, meşru haklarını korumak amacıyla sürece gerektiği kadar katılabilmeli, kurbanın ailesinin soruşturma ve mahkeme belgelerine erişim imkânı olmalıdır. Yeni insan hakları rejimi, mağdurun ve sanığın hakları eksensizdir. Sadece sanığın hakları korunarak bu rejim ayakta tutulamaz, sanık kadar mağdurun da hakları vardır ve bu hakların bütün toplum tarafından benimsenmesi için kampanyalar ve eğitim faaliyetleri yürütülmelidir.

Devlet görevlileri tarafından yapıldığı iddia edilen işkence ve kötü muamelelere yönelik soruşturmanın etkili olabilmesi için soruşturmada sorumlu olan ve soruşturmayı yürütenleri işkence iddialarında adı geçen kişilerden bağımsız olması, hiyerarşik ve kurumsal bağlantının olmaması ve ilaveten fiili bir bağımsızlığın da bulunması gerekir. Soruşturma yetkilileri görgü tanığının ifadesi kriminalistik ve adli tıp kanıtları, balistik inceleme, olay yerinin analitik incelenmesi, otopsiyle ölüm nedenini açıklayan klinik bulguların tespit edilmesi, DNA incelemesinin yapılması bağlamında bu tür olaylarda kullanılan gücün şartlar dâhilinde haklı olup olmadığının belirlenmesi gerekir. Ölüm sebebini ve ölüme sebebiyet veren kişi ve kişileri tespit etme kabiliyetine zarar veren herhangi bir noksanlık soruşturmanın lazım gelen standardı karşılamaması anlamına gelir. Bu açıdan bu tür olaylarda ivedi ve makul suretle hareket edilmeli, halkın hukukun üstünlüğüne duyduğu güvenin korunması ve kanun dışı fiillere bulaşıldığı ya da bunlara müsamaha edildiği izleminin oluşmaması gerekir.

Kuvvetler ayrılığı ilkesi, yasama ve yürütme organlarının ve bu organlarda görev alanların birbirine üstünlüğü anlamına gelmez. Demokratik ülkede mevcut hukuk nizamının kişilerin ve grupların hâkimiyetini değil milli iradenin üstünlüğünü ve bu bağlamda mevcut hukuk düzeninin saygın bir şekilde uygulanmasını da içerdiğinden demokratik hukuk devletinin temelini oluşturan AİHS'nin 2. ve 3. Maddelerinin hayata geçirilmesi bütün insanlık adına o ülkeyi yöneten adli, idari, askeri ve yasama güçlerinin haysiyetini ortaya koyar. İlgililer bu duygu ve düşünce ile hareket etmelidirler.

Devlet, AİHS'nin 3. Maddesi bağlamında tutuklu ve mahkûmun insanlık onuruna ve bu açıdan da kendi saygınlığına uygun ölçülerde tutuklu ve mahkûm

bulunmasını ayrıca tutukluluk tedbirini uygulanma tarzının ve yönteminin tutukluyu tutuklamaktan kaynaklanan kaçınılmaz sıkıntı seviyesinin üzerinde bir stres ya da zorluğa bırakmamalı, kişinin sağlık ve esenliğini yeterince güvence altına almalı, AİHM'in tutukluluktan doğan kötü muamele kararlarını incelerken tutukluluk koşullarının etkilerini ve tutukluluk süresini dikkate aldığını önemsemelidir.

AİHM, bir devlet görevlisinin işkence ve kötü muamele uygulamakla suçlandığı durumlarda etkili itiraz yolunun amaçları çerçevesinde cezai işlerin ve hüküm verme süreçlerinin zaman aşımına uğramaması ve ayrıca genel af veya affın mümkün olmamasına büyük önem atfettiğinden yasa koyucuların bu hususta gizli ve açık değişikliklere gitmemesi ve cezaların ertelenmesine yol açacak düzenlemeler yapmamaları gerekir.

Çocuklar artırılmış korunmadan yararlanmalı gözaltına alındıklarında resen avukat tayin edilmeli, savcı tarafından sorgulanmalı, işkence ve kötü muamele iddialarına yetkililer ciddi tepki vermelidirler.

Kötü muamele olaylarında yetkililer ve yerel mahkemeler sosyal risk ilkesine sığınarak işi aksatmamalı yargılama için gerekli süreci çalıştırmalıdır. Bilhassa, kolluk görevlilerinin disiplin soruşturmalarının onların terfilerine yol açacak şekilde uzatılmaması, mevcut verilen disiplin cezalarına yapılan itiraz ve temyiz idari mahkemelerde uzun süre bekletilmemesi, ulusal yetkililerin ivedilikle hareket etmesi, gerekli ihtimamı göstermeleri gerekir.

Mahkemeler karar verirken yürürlükteki adli sistemin caydırıcı rolünün 3. Madde'deki uygulamalarındaki önemin zayıflamaması için yargı ve kolluk ilişkilerinde, yargının kolluğun kararlarına otomatik olarak onaylar şeklinde bir imaj verilmemelidir.

İşkence ve kötü muamele ile ilgili doktor raporları ayrıntılı olmalı, Avrupa İşkenceyi Önleme Komitesi'nin tavsiye ettiği ölçütleri ve BM İnsan Hakları Yüksek Komiserliği sunulan işkence ve diğer zalimane insanlık dışı veya aşağılayıcı muamele veya cezanın etkili bir şekilde soruşturulması ve belgelendirilmesi, el kitabına konu İstanbul Protokolünde belirtilen ölçütleri karşılaması gerekir.

Gözaltı kayıtları, çağdaş bir şekilde yapılmalı, kayıtlar tarih sırasına göre birbirini takip etmeli, aynı kişi tarafından tutulmamalı, gözaltı görevlilerinin nöbet saatlerine denk gelmeli, kayıtlar doğru ve kapsamlı olmalıdır.

Kayıp iddiaları ile ilgili var ise gözaltı kayıtları yetkililere sunulmalıdır. Kolluk kuvvetleri, şüphelinin yakalanması sırasında güç kullanımını meşru kılacak şartları kesin bir surette ortaya koyan ayrıntılı yakalama tutanağı tutmalı, şüphelinin fiziki güç kullanarak yakalanması ve yakalanmasını geciktirici önlemler tutanakta ayrıntılı olarak yer almalıdır. AİHM böyle bir durum yok ise güvenlik güçlerinin yaptığı müdahaleyi meşru görmemektedir. Ayrıca savcıların güç kullanımını zorunlu kılan şartların oluşup oluşmadığını inceleme yetkilerini dikkatli bir şekilde kullanmaları icap eder.

Gözaltındakilerin kendi kendine verdiği yaralamalar nezarethane ve kamera kayıtları ile ispatlanabildiğinden kameraların arızalı olmaması için gereken her türlü tedbir alınmalı, gerekirse bu hususta seyyar bir kamera güvenlik birimlerinde tutulmalıdır.

AİHM, tutuklu ve yükümlülerin kaldığı odaların sağlıklı olmadığını havalandırmasının bulunmadığı, güneş ışığı almadığını, uygun ve temiz yatak çarşaf ve giysilerin sağlanmadığı, günlük yürüyüş yaptırılmadıklarını ve sağlık için gerekli en temel sağlık ilkelerinin gözetilmeden tutulmalarını aşığılayıcı muamele olarak görmektedir. Bu sebeple buraların sağlık ve sağlık bilgisi yönünden denetleyenlerin konunun uzmanı sağlık yetkilileri olması gerekir.

Yüksek güvenli cezaevlerinde mahkûmların çırlıçplak soyularak denetlenmesi hangi nedenle olursa olsun anüs muayenesi yapılması AİHM tarafından aşığılayıcı muamele olarak görüldüğünden cezaevi denetimleri makul olmalıdır.

Gözaltındaki şahsın ifadesi, görsel ve işitsel olarak kayıt altına alınmalı, gözaltı işlemleri tümüyle şeffaf olmalıdır. Şüphelinin kendisine zarar vermesine yol açabilecek kesici, delici ve benzeri maddelerden yönetim sorumludur.

Güvenlik kuvvetlerince yürütülen operasyonlarca kişinin evinin ve mallarının yok edilmesi, insanlık dışı muamele sayıldığından operasyonun planlı olması ve operasyon sırasında kişinin ve ailesinin güvenliği ve refahı göz ardı edilmemelidir.

4.7. İşkence ve Kötü Muamele Soruşturmalarının Yürütülmesinde Dikkat Edilecek İlkeler

-Alıkonulan kişinin sağlık kontrolünden geçirilmesi-Alıkonan kişinin sağlık kontrolüne götürülen kişinin kimliğinin idarece kayıt altına alınması-Alıkonan kişinin ikinci ya da alternatif rapor alması (İstanbul Protokolünün 123. paragrafına göre alıkonanlar alıkonulma süreleri boyunca ya da sonrasında tıbbi yeterliğe sahip bir doktordan ikinci ya da alternatif bir tıbbi değerlendirme raporu alma hakkına sahiptirler.) (Doğan, 2010; 98)

-Alıkonan kişinin mahreminin uygun ortamlarda muayene edilmesi-Alıkonan kişinin muayene edilmesinde standart form kullanılması- Raporun alıkonan kişiye de verilmesi-Kolluk güçlerine verilmemesi-Yetkili makama verilmesi-Tıbbi muayene sırasında avukatla görüşme imkanı sağlanması- Tıbbi muayene sırasında işkence iddialarının belirlenmesi halinde alıkonan kişinin alıkonulduğu yere değil derhal görevli hakim ve savcıya sevk edilmesi

SONUÇ

İşkence ve kötü muamele ile ilgili gündeme taşınan her olayda fikir ayrılıklarının oluşması sorunları daha da karmaşık hale getirmektedir. Sivil toplum kuruluşlarının sorunlara eşit mesafede yaklaşması koşuluyla karar alma mekanizmalarında yer alarak çözüm bulma çabalarına ses verilmelidir. İnsanlık dışı muamelelerle mücadele insanlık sorunudur, insanlık onurunun gereğidir, KOLLEKTİF VE İNSAN ODAKLI yaklaşımı gerekli kılar. Suçlarla mücadelede esas, suçlu insanı tümüyle yıkmak değil, insandaki suçu tenkil etmek suretiyle o kişiyi topluma kazandırmaktır. Şayet ülkemizin Güneydoğu Bölgesinde bazı kişiler teröristlerin yaptığı eylemleri vicdanında suç kabul etmiyor ise devlet görevlilerinin kötü muameleleri devletin otoritesinin meşruiyeti sorgulanmasına da zemin oluşturacak, hukuk dışı eylemlerin yaygınlaşması halinde de kitleler örgütle devleti aynı kefeye koyacaktır. Bunun sonucu hüsrandır, hüsrarla huzur yaratılmaz. Mücadele İnsan Haklarından geçmektedir. Halkın desteği ancak sivil toplum örgütleri desteği ile alınabilir. Bu noktada sivil toplumu şiddetin korkusuyla vesayette tutanlardan kurtarma uygulamaları güven vermelidir. Toplumun bütün kesimleri ile işbirliği yapmak gerekir.

KAYNAKÇA

Aydın, Hakkı (1997). *İslam ve Modern Hukukta İşkence*, Beyan Yayınları: İstanbul.

Delice, Murat (2010). *Polisin İnsan Hakları Gelişiminin Bilimsel Bir Çalışma Işığında İncelenmesi*, Adalet Yayınevi:Ankara.

Doğan, İlyas (2010). İstanbul Protokolü ve İşkence'nin Önlenmesi, Adalet Yayınevi:Ankara.

Donnelly, Jack (1995). *Teoride ve Uygulamada Evrensel İnsan Hakları* (ç. Mustafa Erdoğan-Levent Korkut) Yetkin Yayınları: Ankara.

Giffard, Camille (2001). İşkencenin Rapor Edilmesi El Kitabı, Essex Üniversitesi: İnsan Hakları Merkezi.

İHOP, Kurumsal Yapısı,web adresi:http://www.ihop.org.tr/index.php?option=com_content&task=view&id=12&Itemid=26, erişim tarihi:12.03.2012.

Kurşun, Günal (2011). *101 Soruda Uluslararası Ceza Mahkemesi*, web adresi: <http://ucmk.org.tr/dosya/Yayin/101SorudaUcm.pdf>, Erişim Tarihi:05.04.2012.

Mazlumder, Biz Kimiz, web adresi: <http://www.mazlumder.org/main/pages/hakkimizda-biz-kimiz/65>,erişim tarihi:12.03.2012.

Reidy, Aisling (2007). İşkencenin Yasaklanması, AİHS'nin 3. Maddesi'nin Uygulanmasına İlişkin Kılavuz, TC Başbakanlık İnsan Hakları Başkanlığı.

Tezcan, Durmuş (2009). *İnsan Hakları El Kitabı*, Seçkin Yayınevi:Ankara.

Türkiye İnsan Hakları Vakfı, (2008). İşkenceyi Önlemede Ortak Akıl, TİHV Yayınları, Ankara, web adresi:<http://80.251.40.59/politics.ankara.edu.tr/altipar/Yayinlar/Iskenceyi%20Onlemede%20Ortak%20Akil.pdf>,sf:189,erişim tarihi:04.04.2012.